

Романюк О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Статтю присвячено дослідженню етимології та історії розвитку англomовної юридичної термінології. У статті визначається поняття «юридичний термін», «юридична термінологія», надається загальна характеристика англomовної юридичної термінології, встановлюється етимологічне походження її одиниць, з'ясовуються екстралінгвальні та лінгвальні фактори їх появи в англійській мові, аналізується історія розвитку вказаного шару термінологічної лексики.

Юридичним терміном є мовна одиниця на позначення фахового поняття галузі юриспруденції, а юридична термінологія являє собою сукупність подібних термінів. Ключовою ознакою юридичної термінології є її системність, що визначається відповідною характеристикою фахових понять самої юриспруденції як науки.

Англomовна юридична термінологія має різне етимологічне походження. Вона представлена не тільки суто англійськими, але й латинськими, французькими, грецькими, німецькими термінами, які надходили до неї в різні часи та під впливом різних факторів. Основними серед вказаних груп одиниць є англomовні, латиномовні та франкомовні терміни. Розмаїття етимологічного походження англomовної юридичної термінології зумовлене особливостями розвитку самої англійської мови та її взаємодії з іншими мовами, а також історичними подіями, що відбувалися на території Британських островів, вплинувши на розвиток її судочинної справи та юридичної термінології.

Основними екстралінгвальними факторами, що вплинули на формування Британського права та розвиток його термінології, є вплив Римського права, християнізація, Нормандське завоювання Британії. Лінгвальними факторами розвитку вказаного шару англomовної термінології є взаємодія англійської мови з іншими мовами, необхідність позначати поняття, що виникали у вказаній галузі. Англійська мова використовувалася в судочинстві країни, починаючи з XV століття та стала його єдиною мовою лише в XVIII столітті. До вказаного періоду в ньому застосовувалися переважно латинська та французька мова.

Ключові слова: англійська мова, етимологічне походження, історія розвитку, екстралінгвальні та лінгвальні фактори, юридична термінологія.

Постановка проблеми. Попри значний інтерес лінгвістів до юридичної термінології різних мов [див., напр., 6; 7; 8; 9; 10; 12; 14], ще й дотепер предметом окремого дослідження не стали етимологічні характеристики англomовної юридичної термінології. Не вивчалась також окремо і історія її розвитку, що сприяло б систематизації знань про визначений шар термінологічної лексики англійської мови.

Постановка завдання. Вказані фактори зумовлюють мету наукової розвідки. А її завдання в зв'язку з цим полягають у наданні визначення поняттям «юридичний термін», «юридична термінологія» та характеристикі англomовної юридичної термінології, встановленні етимологічного

походження її одиниць, з'ясуванні екстралінгвальних і лінгвальних факторів їх появи в англійській мові, аналізі історії розвитку вказаного шару термінологічної лексики.

Виклад основного матеріалу. Розвиток науки, техніки, а також їх окремих галузей знаходить своє відображення в мові, де з'являються засоби номінації фахових понять, слова та словосполучення, що отримують спеціальне значення. Такі одиниці було названо науковцями «термінами», а початок їх вивчення пов'язують із іменами австрійського вченого О. В. Нубасова і російського термінознавця Д. С. Лотте в 30-х рр. XX століття [1, с. 51].

Специфічність понять, що позначаються юридичними термінами, зумовлена передусім тим,

що вони належать до сфери, яка регулює суспільні відносини. Вказану сферу вивчає юриспруденція (від лат. *jūris prūdentia* – *правознавство* від *jūris* – право + *prūdentia* – *передбачення, знання*) – наука, що досліджує якості держави та права, їх взаємозв'язок, правові знання, практичну діяльність юристів [2, с. 7].

Під юридичним терміном розуміємо, відповідно, мовну одиницю на позначення фахового поняття галузі юриспруденції. Юридичним терміном вважають також «слово або словосполучення, що вживають у законодавстві, яке є засобом позначення юридичного поняття, що має точний та визначений зміст» [9, с. 9].

Юридична термінологія являє собою сукупність терміноодиниць, що належить до вказаної галузі. Юридична термінологія сама по собі сприяє максимальній стислості та чіткості у формулюванні правових приписів та юридичного тексту. Основною характеристикою юридичної термінології вважають її системність, що зумовлено логічною складовою юриспруденції як науки та системністю її фахових понять [10, с. 21].

Англомовні юридичні терміни мають різне етимологічне походження. Зазначимо, що етимологія (від грецького “*etymon*” – «істина» та “*logos*” – «слово», «вчення») – є наукою, що вивчає походження слів та з'ясовує, за якою ознакою називається предмет, явище чи дія. Об'єктом етимології як розділу мовознавства є також вивчення джерел походження та процесу формування словникового складу мови та реконструкції словникового складу більш давнього періоду (зазвичай дописемного) [3, с. 13].

Етимологічно англомовні юридичні терміни поділяються на:

1) суто латинські вирази (*corpus delicti, mens rea, unerrimae fidei*);

2) ті, що походять із латини, але асимілювалися в англійській мові (*beneficiate, fiduciarym, quorum, testament*);

3) давньоанглійського походження (*bequeath, oath, will*);

4) грецького походження (*amnesty, bigamy*);

5) нормандського діалекту французької мови (її нормандського діалекту: *attorney* – *франц. – atourner; court* – *франц. – co(u)rt* – *суд*), *force majeure*);

6) французько-латинського походження, тобто ті, що надійшли до англійської з латини через французьку мову (*bailiff, tenure, verdict*);

7) німецького походження (*smuggling*);

8) англомовні одиниці, що почали з'являтися в юриспруденції з XV століття [9, с. 61–63].

Найбільша кількість юридичних термінів англійської мови представлена одиницями суто англійського, латинського, французького походження.

Поява одиниць різного етимологічного походження в термінології англійської мови галузі юриспруденції зумовлена екстралінгвальними та суто лінгвальними факторами. До перших відносимо особливості та фактори розвитку юриспруденції на території Британських островів, що формувалася під впливом певних історичних подій (вплив Римського права на формування Британського, християнізація, Нормандське завоювання Британії). Суто лінгвальними факторами вважаємо процеси взаємодії англійської з іншими мовами, а також запозичення, що збагатили фахову англійську мову галузі юриспруденції та права, а також появу фахових понять, які потребували своєї номінації.

Англомовна юридична термінологія формувалася не одне століття. Зазначимо, що юриспруденція виникла ще наприкінці IV століття до н. е. в Давньому Римі, хоча науковою дисципліною вона стала лише в XVI столітті [6, с. 12]. Перші мешканці Британських островів, кельтські племена бритів (I століття до н.е. – V століття н.е.), не мали значного впливу на правову систему країн загального права. Проте їх закони виражалися в юридичних максимах, представлених у вигляді поетичних і риторичних формул, пов'язаних між собою алітераціями, що сприяло їх запам'ятовуванню та дослівному відтворенню текстів закону чи правила [15, с. 21].

Завоювання кельтських земель Римською імперією в I столітті до н.е. не здійснило значного впливу на правову систему та її мову, оскільки брити не використовували латину в повсякденному спілкуванні. Римське право, яке поширювалося тільки на громадян імперії, що проживали на Британських островах, зникло в V столітті до н.е. Еволюція англійського права почалася близько 450 р. н.е. з прибуттям германських племен фризів, саксів, англів на Британські острови.

У зв'язку з виникненням нових форм державного устрою та розвитком нових політичних інститутів виникла необхідність фіксувати закони. Приблизно у 600 р. король Адальберт із Кента представив перший письмовий кодекс законів. До цього історичного періоду належать такі юридичні терміни: *bequeath, manslaughter, steal, ward, witness* та ін.

У VII столітті на території Британських островів було прийнято християнство, що сприяло поширенню латини. Було введено систему канонічного права. В цей період до юридичної термінології надійшли такі терміноодиниці, як *conviction*, *clerk*, *legitimate*, *mediate* та ін. Після нормандського завоювання в 1066 р. англо-нормандська французька мова стала офіційною в Англії, в результаті чого в її юридичну мову потрапили терміни *property*, *estate*, *chattel*, *lease*, *executor* та інші. Нормандське завоювання привнесло з собою не тільки правові та політичні інститути, але й «нову» мову панівного класу – давньофранцузьку. Накази короля, написані на давньофранцузькій, стали одним із правових документів.

Замість англосаксонських слів *urheil* та *adful-tum*, що позначали процес здійснення правосуддя, за якого можна було уникнути страти, почали використовувати терміни французького походження *ordeal* та *computation*. Поява подібних термінів віддзеркалює не тільки їх вплив на розвиток англосаксонської юридичної термінології, але й вплив екстралінгвальних факторів на визначений процес: зміцнення влади короля, поширення християнської моралі та західної правової традиції тощо.

Через французьку в англійську надходять також такі терміни латинського походження, як *justice*, *judge*, *accuse*, *cause*, *jury*, *crime*, *plead*, *defend*, *cause*, *session*, *heritage*, *marriage*, *prison*, *attorney*, *trespass*, *felony*, *appeal of felony* та інші. Латина при цьому залишалась письмовою мовою права. Нею створювалися статути, здійснювалася офіційна переписка. Однак вона не була мовою, на якій велися судові засідання. Статут про судові дебати та суперечки (*The Statute of Pleading*), який було прийнято в 1356 році, встановив, що всі юридичні суперечки повинні здійснюватися англійською мовою, а записи повинні вестися латиною [15, с. 33]. Тим не менш використання французької мови в судочинстві продовжувалося до початку XV століття.

Починаючи з XI століття правова культура Англії розвивалася у руслі західної правової традиції, основними характеристиками якої є:

- 1) відділення права від релігії, політики та моралі;
- 2) поява спеціальної юридичної освіти;
- 3) здійснення управління правовими інститутами фахівцями;
- 4) виникнення науки про право – правознавства [15, с. 35].

З 1050 року англійські закони розроблялись на базі норм кодексу Юстиніана, який отримав назву

corpus juris. Вплив латини був значним. Юридична термінологія втратила при цьому зв'язок із загальноживаною мовою. На відміну від слів, що позначали правові поняття, які були зрозумілі усім членам англосаксонської спільноти, терміни, що надійшли з латини, отримали більшу професійну спеціалізацію, тобто сфера їх використання була набагато вужче сфери використання загальної лексики.

Юридична мова стала високотехнічною та зрозумілою далеко не всім. Велика кількість латинських запозичень у юридичній термінології робила її незрозумілою для пересічних громадян, наприклад: *breve* (*наказ короля*), *seisin animo* (*ментальна сейзана*), *seisin corpore* (*фізична сейзана*), *assize* (*acus – прототип суду присяжних*), *habeas corpus* (*звід судових наказів*). Замість термінів, що позначали певні правові поняття та звичай, з'явилися терміни, що позначали універсальні, штучно створені правила, обов'язкові для всіх членів суспільства, що повинні бути виконуватися примусово та через це вважалися законом.

Неодмінною вимогою появи таких латинських запозичень в англійській юридичній термінології є насамперед процес перенесення правових понять, відсутніх в правовій культурі Англії, із Римського права. Важливість подібних понять підтверджується тим, що й дотепер в англійській мові збереглася велика кількість латинських запозичень, наприклад: *amicus curiae* (*a lawyer who does not represent a party in a case but addresses the court to help clear up a difficult point*), *audi alteram partem* (*a rule – everyone has a right to speak in his own defense*), *bona vacantia* (*property with no owner; usually passes to the Crown*), *capias ad respondum* (*writ for arrest of a defendant and summoning him to attend court*), *doli capax* (*capable of crime*), *doli incapax* (*incapable of crime*), *in forma pauperis* (*allowance to a person to start an action without money*), *donatio mortis causa* (*gift because of death*), *justem generis* (*a rule stating that houses, flats, and other buildings mean only dwelling not church*), *habeas corpus* (*a name given to a variety of writs*), *obiter dicta* (*a part of judgement not essential to the decision of a judge*), *mens rea* (*guilty mind*), *actus reus* (*guilty intention*).

Окрім прямих латинських запозичень, до англійської мови надходило велика кількість кальок з латини. Наявність подібних кальок вважається результатом впливу таких екстралінгвістичних факторів, як боротьба між світською та церковною юриспруденцією та закріплення світської влади короля. Деякі кальки с часом витіснили із використання свої латинські

синоніми. Наприклад, в англійській юридичній термінології вже не використовується пряме латинське запозичення *in forma pauperis*, замість нього використовується термін *legal aid*. Термінали *lawsuit*, *full bench*, *donation gift*, *facts of crime* також повністю замінили латинські запозичення, що використовувалися до цього.

Прямі латинські запозичення залишалися у використанні лише в тих випадках, коли відповідні англійські терміни були за своєю структурою більш громіздкими, як у разі з прямими латинськими запозиченнями *ejustem generis*, *habeas corpus*, *quid pro quo*, *sub judice*, *volenti non fit injuria*, тобто коли під час перекладу терміна неможливо було створити кальку, зберігаючи при цьому внутрішню структуру терміна, а також у тих випадках, коли, попри існування повноцінної кальки, використання латинського неасимільованого терміна через культурно-історичні і психологічні причини вважалося ознакою гарного тону, як у разі з термінами *mens rea*, *actus reus*, *non compos mentis*, *prima facie*.

Одним із наслідків впливу латини на формування та розвиток англійської юридичної термінології стало утворення низки складних термінів, що включали як англійські, так і латинські слова, наприклад: *ad valorem duty*, *guardian ad litem*, *writ of fieri facias*, *pro forma letter*, *solus agreement*, *writ of habeas corpus*, *habes dum clause*, *action in rem*. Причиною створення подібних складних термінів була необхідність точного та стислого позначення терміном юридичного поняття. Переклад оригінальної латиномовної частини складних термінів подібного типу англійською мовою зробив терміни або дуже довгими, або ж не досить точними. Точність та стислість подібного роду складних

термінів є причиною наявності їх великої кількості в юридичній термінології англійської мови.

Англійська мова застосовувалася при цьому в різних галузях права в різні часи. Заповіти почали складати англійською на початку XV століття. До початку XIV століття закони склалися латиною. Перші закони, написані англійською мовою, з'явилися в 1489 р. Відповідно до закону про судочинство 1730 р. (*The Proceedings in the Court of Justice Act*) латину було замінено англійською [15, с. 34]. В результаті основою нових галузей права Англії, таких, наприклад, як її торговельне (комерційне) право, стала англійська мова. Після вказаного закону англійська мова стала основною мовою юриспруденції та права Англії та всієї Великобританії.

Висновки і пропозиції. Таким чином, юридичним терміном є мовна одиниця на позначення фахового поняття галузі юриспруденції, а юридична термінологія являє собою сукупність подібних термінів. За своїм етимологічним походженням англійська юридична термінологія поділяється на суто англійські термінологічні одиниці, а також терміни латинського, грецького, французького, німецького походження. Це зумовлено екстралінгвальними факторами, пов'язаними з історичними подіями, що відбувалися на території Британських островів та вплинули на розвиток її судочинства, а також суто лінгвальними причинами розвитку англійської мови та її юридичної термінології. Англійська мова використовувалася в судочинстві країни, починаючи з XV століття. Проте єдиною мовою галузі юриспруденції вона стала лише в XVIII столітті. *Перспективним* вважаємо вивчення структурно-семантичних і функціональних характеристик англійської юридичної термінології.

Список літератури:

1. Авербух К. Я. Общая теория термина. Москва : Издательство МГОУ, 2006. 252 с.
2. Азаркин Н. М. Всеобщая история юриспруденции: Курс лекций. Москва : Юридическая литература, 2003. 608 с.
3. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка. Москва : Просвещение, 1956. 71 с.
4. Аракин В. Д. История английского языка : учебник для студентов факультетов иностранных языков. Москва : Наука, 1985. 254 с.
5. Бытко Н. С. Лексические заимствования: аспекты теории и практики. *Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗДУ, 2003. № 2. С. 41–46.
6. Вакулик І. І. Римське право в латиномовній термінології : методичний посібник. Київ : Видавничий центр НУБП України, 2010. 140 с.
7. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України). *Українське право*. 1997. № 3. С. 99–110.
8. Сергеева Г. Сучасні тенденції розвитку терміносистеми української правничої мови. *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. Київ : КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 265–267.
9. Усова Т. В. Когнитивно-дискурсивные особенности англоязычной юридической терминологии : дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2009. 191 с.

10. Хижняк С. П. Юридическая терминология: формирование и состав. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1997. 134 с.
11. Brinton J., Arnovick L. *The English Language: A Linguistic History*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 640 p.
12. Ebbeson J. Law, Power and Language: Beware of Metaphors. *Scandinavian Studies in Law*. 2008. Vol. 53. Issue 12. P. 31–39.
13. Giffs S. H. *Barron's Law Dictionary*. New York : Barron's Educational Series, 2010. 640 p.
14. Kielar B. *Language of the Law in the Aspect of Translation*. Warsaw : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1977. 232 p.
15. Stephen A. *The Development of Law in Britain*. Oxford : Oxford University Press, 2019. 624 p.
16. Thomas K. *Dictionary of Legal Terms*. New York : Barron's Educational Series, 2011. 652 p.

Romaniuk O. V., Byalyk V. D. ETYMOLOGICAL ORIGIN AND HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ENGLISH JURIDICAL TERMINOLOGY

The article is devoted to investigation of the etymology and history of the development of the English-language juridical terminology. Definitions of the notions of "juridical term" and "juridical terminology" are given in the article. General description of the English-language juridical terminology is given, the etymological origin and history of the development of its units are revealed, extralingual and lingual factors of their emergence in the English language are clarified.

A juridical term is a language unit used for designating of a professional notion of jurisprudence. Juridical terminology is a set of corresponding terms. The key feature of juridical terminology is its consistency, which is determined by corresponding characteristic of professional notions of jurisprudence as a science.

English juridical terminology is of different etymological origin. It is represented not only by purely English, but also by terms from Latin, French, Greek, and German languages. Foreign terms came into the abovementioned terminology at different times and under the influence of different factors.

Most numerous among the abovementioned groups of units are English, Latin and French terms. The variety of etymological origin of English-language juridical terminology is stipulated by the peculiarities of the development of the English language itself and its interaction with other languages, as well as by historical events that took place on the territory of the British Isles and influenced the development of its judicial system and corresponding terminology.

Main extralinguistic factors that influenced its emergence and development was the influence of the Roman law, the process of Christianization, the Norman conquest of Britain. The linguistic factors of its development lie in the interaction of the English language with other languages, necessity to designate notions of the juridical sphere. Despite the fact that English has been used in English legal proceedings since the 15th century it became the language of the sphere of jurisdiction of the country only in the 18th century. Before this mainly Latin and French language was used in the sphere.

Key words: *English language, etymological origin, extralingual and lingual factors, history of development, juridical terminology.*